

³¹ Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – С. 293.

³² Там само. – С. 278.

³³ Дешко Е. Кооперація на Україні. / Е. Дешко. – Х., 1927. – С. 11.

³⁴ ЦДАВО України. – Ф. 807. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 236.

³⁵ Чучулин А. В. Вказана праця. – С. 44.

Резюме

Панасюк Р. П. Правове забезпечення української кооперації в роки нової економічної політики (1920-ті рр. XX ст.).

У статті досліджується еволюція політики більшовиків щодо української та всесоюзної кооперації на основі законів та нормативно-правових актів, які визначали правове становище кооперативів. Розглянуто особливості державного регулювання діяльності кооперативів у сфері оподаткування, кредитування, міжнародній торгівлі.

Ключові слова: кооперація, влада, декрет, закон, більшовики, політика, податок, кредит, торгівля.

Резюме

Панасюк Р. П. Правовое обеспечение украинской кооперации в годы новой экономической политики (1920-е гг. XX в.).

В статье исследуется эволюция политики большевиков в украинской и всесоюзной кооперации на основе законов и нормативно-правовых актов, определяющих правовое положение кооперативов. Рассмотрены особенности государственного регулирования деятельности кооперативов в сфере налогообложения, кредитования, международной торговли.

Ключевые слова: кооперация, власть, декрет, закон, большевики, политика, налог, кредит, торговля.

Summary

Panasiuk R. Legal security cooperation during the New Economic Policy (1920-ies XX century).

The article examines the evolution of Bolshevik policy on Ukrainian and cooperation on the basis of laws and legal acts that determine the legal status of cooperatives. Shown the features of state regulation of cooperatives in the area of taxation, credit, international trade.

Key words: cooperation, power, decree, law, the Bolsheviks, politics, tax, credit, trade.

Отримано 9.10.2014

УДК 340.132.2

І. М. СИТАР

Ігор Михайлович Ситар, кандидат юридичних наук, доцент, докторант Національної академії внутрішніх справ

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У КРИТИЧНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (АКУЛЬТУРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)

Інтеграція України у світовий правовий простір вимагає перегляду системи нормативного регулювання суспільних відносин, яка повинна базуватися на взаємодії західних та інших правових традицій з національними, що відповідають культурологічному рівню.

Правові традиції певного соціуму відображають рівень розвитку культури та є соціогуманітарною основою для здійснення критично-правових досліджень на макро- і мікрорівнях у контексті аналізу правових систем сучасності.

Культурологічним аспектам права присвячено праці Ч. Варги, О. Д. Тихомирова, Л. А. Луць, М. М. Марченка, Г. Франкенберга. Однак поза увагою дослідників залишилось висвітлення культурологічного феномену в критично-правових дослідженнях у контексті аккультурації.

Самобутність та особливості сприйняття соціумом норм та інститутів, які вироблені в інших правових традиціях, розкриваються у критично-правових дослідженнях і відображають культурологічний феномен.

Для того, щоби пізнати щось інше, ми повинні зосередитися на культурі й нашій мові, які будуть відображати власне «Я» в процесі пізнавальної історії, культурологічний підхід у процесі критично-правових досліджень¹.

Особливої уваги набуває порівняння основних інститутів у галузі конституційного права, оскільки судді, прокурори, адвокати, державні службовці, політики повинні уявляти собі, як функціонує та чи інша правова система, з'ясувати соціальні і правові регулятори в тих чи інших правових системах. Для аналізу правових систем компаративіст ставить перед собою завдання аналізу соціокультурних та економічних показників суспільства, які є ключем до розуміння правових норм, аналізу політико-культурних установок

адресатів, що формує середовище правового регулювання і таким чином визначає саму правову норму. Якщо компаративіст зацікавлений у надійній інформації, він буде докладати всіх зусиль для того, щоби отримати науково обґрунтовані відомості зі всіх питань, що стосуються суспільного середовища. Його не цікавлять прості проблеми життєвого уявлення тих чи інших членів досліджуваного ним суспільства. Компаративістика охоплює не тільки юридичну наукову роботу, але і міждисциплінарні підходи, що науково обґрунтовують характеристику суспільного життя. Порівняння по суті має міждисциплінарний характер².

Дослідження права фокусуються на дотриманні принципу верховенства права, що демонструє прагнення будь-якої держави будувати свою правову систему на основі принципів, що визнаються фундаментальними для будь-якого демократичного суспільства протягом кількох століть. Такі принципи права слід концептувати з західної традиції права, враховуючи при цьому найкращі досягнення країн Західної Європи³.

Ідеться про аналіз іноземного законодавства: по-перше, про вивчення не тільки конкретних правових норм, але й прихованих правових чинників конкретного правового регулювання; по-друге, про адекватне розуміння соціальної дійсності, що стосується досліджуваної правової проблематики. До прикладу, вітчизняний Конституційний Суд у процесі тлумачення звертається до економічних, соціальних і культурних аспектів судового спору⁴.

Міждисциплінарний підхід збагачує суб'єкта, який здійснює критично-правові дослідження в процесі правозастосування та правотворення, тобто збагачує методику дослідження.

Особлива увага у сучасному конституційному праві звернена на парадокси конституційного запозичення. Безперечно, запозичення неминуче, оскільки будь-яка правова система, що зазнає перетворень, потребує нових конституційних принципів і механізмів. Запозичення здійснюється тоді, коли розробник нової конституції стикається з поширеною проблемою і шукає її вирішення в інших конституціях. Ніхто не розпочинає роботу над конституцією на порожньому місці. В процесі запозичення західні експерти вимагають, щоби запозичення здійснювалось за їхніми взірцями, хоча, як зазначають дослідники конституційного права Східної Європи, існують важливі культурні чинники, які протидіють конституційним інститутам і концепціям, спотворюють чи змінюють їх⁵.

Процес рецепції норм чи інститутів повинен базуватися на макросоціологічній теорії права, де право повинно співвідноситися з моральними нормами, оскільки вони є найбільш динамічною основою розвитку права в контексті сучасного біполярного світу⁶. Норми, які зазвичай оновлюються в межах романо-германського права, повинні відповідати моральним орієнтирам сучасного світу⁷.

Вищенаведені чинники повинні впливати на розвиток правової системи, яка запозичує правові норми.

Однак не менш важливим у процесі запозичення повинен бути культурний аспект.

Польський і угорський професор Віктор Осятинський зазначає, що процес запозичення західних ідей повинен супроводжуватися творчістю. Особливо це стосується інституту омбудсмена, який у своїй діяльності керується загальними законодавчими положеннями, зважаючи на особливості національного державного та конституційного будівництва. Тож вдале запозичення передбачає врахування соціальних і культурних чинників, позаяк існує тенденція до супротиву запозиченням. Останнім часом ідея міжнародного закріплення прав людини називалась багатьма представниками «незахідної культури» інструментом «морального імперіалізму», який намагається нав'язати західні цінності іншому світу (до прикладу, Польща прийняла західні моделі відділення церкви від держави)⁸.

Соціологічні умови не тільки відіграють важливу роль у конституційному запозиченні, але і можуть визначити успіхи чи невдачу конституційної «трансплантації». Деякі інститути, які успішно функціонують у визначених соціальних умовах, можуть бути непотрібними чи навіть згубними в інших соціальних умовах. Конституції можуть встановлювати визначені норми і принципи, однак самі по собі ці норми і принципи не здатні змінити суспільство⁹, оскільки іноді нездатність зрозуміти культурні розбіжності тягне за собою непередбачувані наслідки.

У контексті критично-правових досліджень застосовують так звані крос-культурні порівняння.

Крос-культурний аналіз права виходить із того, що будь-яка цивілізація характеризується спадковістю в праві, наслідуванням, що виникло історично в її рамках (діахронний зріз), а також із того, що існує обмін цінностями і запозичення кращих юридичних досягнень, інститутів і норм з інших культур (синхронний зріз).

Крос-культурні порівняння активно застосовуються для вдосконалення конституційного права національних правових систем, оскільки методологія культурного впливу охоплює не тільки запозичення, але і неприйняття, відкидання тих конституційних ідей, які фундаментальним чином не сприймаються і на багаточисельних прикладах показують, що в перехідні періоди «відкидання» відіграють надзвичайно суттєву роль, а в деяких випадках – визначальну роль у процесі державного будівництва¹⁰.

Запозичення у праві відображає особливості культур як «держави-донора», так і держави-реципієнта. Однак цей процес є не простим копіюванням, а вимагає сприйняття певних положень та їх видозміну відповідно до культурного розвитку суспільства¹¹.

Сучасний розвиток ідей у сфері державного будівництва повинне базуватися на фундаментальних основах крос-культурного порівняння, основним критерієм якого є те, чи підходять запозичувані конструкції і яких змін вони повинні зазнати з метою їх прийняття суспільством.

У європейській правовій думці існує ряд фундаментальних праць, у яких аналізуються питання правової культури. Особлива увага в них звернена на правову ідентичність європейських держав, які шляхом правової комунікації стають «донорами» для інших держав у контексті державного управління¹².

Крос-культурний зріз дає змогу краще зрозуміти власну правову систему, виокремити в ній те, що було вироблено в процесі історичного розвитку, а також проаналізувати обмін (у синхронному аспекті) кращими досягненнями різних культур. Крос-культурний підхід дає змогу краще зрозуміти в критичному аспекті певні проблеми, оскільки для аналізу власного національного права характерним є з'ясування рівня диференціації в межах етнічних і національних культур, культурних ареалів і діахронний зріз.

Доцільно звернути увагу на аналіз запозичень західних конструкцій права через призму «правових традицій», здійснений угорським дослідником Ч. Варгою. Він зазначає, що основне призначення порівняльного правознавства – це дослідження правових традицій, основою яких є соціокультурна історична конструкція. «Традиція є усвідомленням успадкованого модусу культури, що виконує роль джерела натхнення для ідентифікації спільного, вона є сегментом минулого чи оцінкою приписаних йому явищ задля того, щоб сучасність, розглянута з перспективами майбутнього, могла бути пов'язана з минулим як його гідне продовження з огляду на успадковані цінності»¹³.

У статті «Глобалізація через правові трансфери. Масові дії, критика, розчарування» дослідник підкреслює важливість ментальності суспільства. До прикладу, США хотіли перетворити величезний латиноамериканський субконтинент на копію Північної Америки. «Трансплантація» не відбулася, оскільки рецептувалися інститути, які генетично та ментально не підходили латиноамериканцям, а були притаманні лише англоамериканській правовій сім'ї (зокрема це стосується інституту правового прецеденту).

Іншою була і модель культури, яка позиціонувалася як вища «пихата» за своєю ментальністю, схильна перебільшувати власні переваги та вигоди¹⁴.

Безперечно, що процес запозичення інших юридичних конструкцій повинен бути більш природним, відповідати ментальним особливостям і основам традиційного суспільства, що активно розвивається в Латинській Америці.

Отже, з вищевказаного слід зробити висновок, що правові традиції відображають рівень культурного розвитку суспільства.

Сучасні вітчизняні дослідники також дотримуються такого підходу і зазначають, що ідентифікація України як європейської країни, її інтеграція у світовий правовий простір можливі за умови визнання, відстоювання і захисту національних інтересів, рецепції універсальних цінностей на засадах збереження і розвитку національної своєрідності, що спонукає до пошуків адекватних форм осмислення процесів моралізації та глобалізації у праві, переорієнтації стратегії філософії права та методології правознавства¹⁵.

Процес запозичення західних та інших традицій у національну правову систему повинен базуватися на розумінні культурних особливостей, визначальних для правової ідентифікації країни.

У процесі аналізу тих чи інших правових систем компаративіст вивчає соціокультурні показники суспільства, які є основою конструювання правових норм та інститутів, а також політико-культурні установки, менталітет як чинники, що формують середовище і визначають правову норму.

¹ Франкенберг Г. Критическое сравнение. Попытка оживить сравнительное правоведение / Гюнтер Франкенберг // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. – № 4 (49). – С. 95–113.

² Бланкенагель А. О скрытой пользе сравнительного правоведения и сравнительного конституционного права / Александр Бланкенагель // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. – № 3 (48). – С. 51–52.

³ Varga C. Transitions to Rule of Law? / Csaba Varga. – Hungary. Krater Muhely Egyes? Let Poméz. – 2007. – 292 p.

⁴ Бланкенагель А. Вказана праця. – С. 51–53.

⁵ Осятынський В. Парадоксы конституционного заимствования / Виктор Осятынський // Сравнительное конституционное обозрение. – 2004. – № 3 (48). – С. 53.

⁶ Varga C. Law and philosophy. Selected papers in Legal Theory / Csaba Varga // Publications of the Project on Comparative Legal Cultures of the Faculty of Loránd Eötvös University in Budapest. – Hungary, Budapest, 1994. – 530 p.

⁷ Varga C. On transfers transition and renovation of law / Csaba Varga // Hungary's Legal Assistance Experiences in the Age of Globalization, 2006. – P. 211–312.

⁸ Осятынський В. Вказана праця. – С. 60.

⁹ Там само. – С. 60.

¹⁰ Шептели К. Л. Конституционализм заимствования и отвержения: изучение кросс-конституционного влияния с помощью негативных моделей / Ким Лейн Шептели // Сравнительное конституционное обозрение. – 2005. – № 23 (52). – С. 77.

¹¹ Там само. – С. 77.

¹² Gessner V. European legal cultures / Volkmar Gessner, Armin Hoefand, Csaba Varga. – England; Dartmouth publishing company limited, 1996. – 567 p.

¹³ Варга Ч. Правові традиції? У пошуках правових сімей і культур: відкрита лекція / Ч. Варга; пер. О. В. Ткаченка; за наук. ред. О. В. Кресіна. – Київ–Львів: ЗУКЦ, 2012. – Серія наук.-метод. видань «Академія порівняльного правознавства». – Вип. 24. – С. 9–10.

¹⁴ Варга Ч. Глобалізація через правові трансфери. Масові дії, критика, розчарування / Ч. Варга // Порівняльне правознавство. – 2012. – № 1–2. – С. 152–161.

¹⁵ Тихомиров О. Філософсько-науковознавчі заходи юридичної компаративістики / О. Тихомиров // Порівняльне правознавство. – 2012. – № 1–2. – С. 24.

Резюме

Ситар І. М. Культурологічний феномен у критично-правових дослідженнях (аккультураційний аспект).

Розглядається культурологічний феномен у контексті аккультураційних процесів, який є основою критично-правових досліджень. Зазначено, що процес запозичення юридичних конструкцій та норм повинен відповідати культурному рівню держави-реципієнта. Лише тоді він буде природним у контексті сприйняття нових ідей, концепцій.

Підкреслено, що ідентифікація правової системи України в процесі інтеграції її у світовий правовий простір можлива за умови визнання, обстоювання й захисту національних інтересів, рецепції універсальних цінностей на засадах збереження і розвитку національної та культурної своєрідності.

Ключові слова: аккультурація у праві, культурологічний феномен у праві, ментальність у праві, правові цінності, західна традиція права, взаємодія правових систем.

Резюме

Ситар И. М. Культурологический феномен в критических правовых исследованиях (аккультурационный аспект).

Рассматривается культурологический феномен в контексте аккультурационных процессов, являющихся основой критически-правовых исследований. Отмечено, что процесс заимствования юридических конструкций и норм должен соответствовать культурному уровню государства-реципиента. Только тогда он будет естественным в контексте восприятия новых идей, концепций.

Подчеркнуто, что идентификация правовой системы Украины в процессе интеграции ее в мировое правовое пространство возможна при условии признания, отстаивания и защиты национальных интересов, рецепции универсальных ценностей на основе сохранения и развития национального и культурного своеобразия.

Ключевые слова: аккультурация в праве, культурологический феномен в праве, ментальность в праве, правовые ценности, западная традиция права, взаимодействие правовых систем.

Summary

Sytar I. Cultural phenomenon in critical legal studies (acculturation aspect).

The article considers cultural phenomenon in the context of acculturation process that is the basis of critical legal studies. It is noted that the process of drawing the legal structures and norms must meet the cultural level of the recipient. Only then it will be natural in the context of the perception of new ideas and concepts.

It is emphasized that the identification of the legal system of Ukraine in the process of its integration into the global legal space is possible subject to recognition, defense and protection of national interests, reception of universal values based on preservation and development of national and cultural identity.

Key words: acculturation in law, cultural phenomenon in law, mentality in law, legal values, Western tradition of law, interaction of legal systems.

Отримано 8.10.2014

УДК 340.134

О. І. ЧАПЛЮК

Оксана Іванівна Чаплюк, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВІДПОВІДНОСТІ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА
МІЖНАРОДНИМ ПРАВОВИМ СТАНДАРТАМ**

Сучасний стан глобалізаційно-трансформаційних змін, що характерний для світового державно-цивілізаційного простору диктує необхідність у знаходженні певної «універсальної» концепції діяльності сучасних держав, у першу чергу, в економічних, правових та соціально-політичних напрямках. Належна реалізація внутрішньодержавних функцій, спрямованих на забезпечення стабільного розвитку основних інституційних складових суспільства, визначається наявністю значної за рівнем якості системи законодавства. Проте, сучасні держави, будучи самостійним суб'єктами, не лише внутрішньодержавних, а й міжнародних відносин все частіше спрямовують свою діяльність на розширення міжнародного діалогу, яке в сучасних умовах розвитку суспільства супроводжується впливом інтеграційних та трансформаційних чинників і зумовлює формування міжнародно-правової бази. Зокрема, такого поширення це набуває у зв'язку з інтенсифікацією державної співпраці у більшості сфер діяльності. Таким чином, все частіше постає необхідність у розробці певної узагальненої правової моделі поведінки або ж основи, що лише забезпечить спрощений механізм функціонування держав в контексті посилення їх міжнародного співробітництва між собою. Джерелами